

УДК 811.113.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-21>

Олександр СТАСЮК,

orcid.org/0000-0001-9720-9991

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри германської філології та перекладу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *oleksandr.stasiuk@swuedu.com*

Анастасія ІВАНОВА,

orcid.org/0000-0003-0857-4546

магістрантка

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *anenova2@gmail.com*

ОПАНУВАННЯ МОВЛЕННЕВОГО АКТУ ПРОЩАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ШВЕДСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Статтю присвячено розгляду процесу опанування мовленнєвого акту прощання під час вивчення шведської мови як іноземної. Проаналізовано засоби вираження мовленнєвого акту прощання, запропоновані в підручниках для початкового рівня “Svenska utifrån” та “Rivstart A1+A2”, які використовуються під час вивчення шведської мови в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Встановлено, що найчастішими засобами вираження мовленнєвого акту прощання, які пропонуються в цих підручниках, є прощання-подяка “task” і “task så tusket”, а також нейтральне прощання “hej då”. Загалом, підручники містять 25 різних мовних засобів вираження мовленнєвого акту прощання, які пропонуються до вивчення на рівні A1 та A2.

Проведено експеримент із метою з'ясування рівня володіння засобами вираження мовленнєвого акту прощання студентами, які вивчають шведську мову як першу іноземну в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Студенти 1–4 курсів бакалаврату та 1-го року навчання магістратури отримали завдання завершити діалоги, вживши найбільш доречні, на їхню думку, засоби вираження мовленнєвого акту прощання.

Результати дослідження продемонстрували, що здебільшого студенти послуговуються саме тими мовними засобами вираження мовленнєвого акту прощання, які рекомендують підручники, хоча на молодших курсах іноді їй припускаються помилок, зокрема таких, як уживання помилкових граматичних форм та використання мовних засобів, які не відповідають запропонованій комунікативній ситуації. Найчастіше студенти використовували форми прощання “Hej då”, “Vi ses” і прощання-подяку “Task”. Студентами старших курсів уживалися також форми прощання, що належать до розмовного стилю шведської мови або до молодіжного сленгу, з якими студенти ознайомлюються під час вивчення шведської мови на рівні B1, B2 та C1, а також у процесі живого спілкування шведською мовою. Спостерігалось вживання студентами змішаних типів мовленнєвого акту прощання, таких як прощання-подяка, прощання-благословення та прощання-стимуляція до подальшої комунікації.

Ключові слова: мовленнєвий акт, мовленнєвий акт прощання, фатична комунікація, фатичний мовленнєвий акт, шведська мова як іноземна.

Oleksandr STASIUK,

orcid.org/0000-0001-9720-9991

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Germanic Philology and Translation

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *oleksandr.stasiuk@swuedu.com*

Anastasia IVANOVA,

orcid.org/0000-0003-0857-4546

Master Student

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *anenova2@gmail.com*

ACQUISITION OF FAREWELL SPEECH ACT BY LEARNING SWEDISH AS A FOREIGN LANGUAGE

The article is devoted to the acquisition process of farewell speech act by learning Swedish as a foreign language. Linguistic devices used to express the farewell speech act presented in the textbooks for beginners “Svenska utifrån” and “Rivstart A1+A2” are analyzed. These textbooks are used to teach Swedish at the Institute of Philology of the National Taras

Shevchenko University of Kyiv. It is established that the most frequent forms to express the farewell speech act used in the textbooks are the expressions "tack" and "tack så mycket" that combine taking farewell with thanking as well as "hej då". In total, the textbooks contain 25 different forms of the farewell speech act, which are learned at A1 and A2 levels.

After the analysis of the textbooks an experiment was conducted to test the knowledge of the forms to express the farewell speech act by the students who study Swedish as the first foreign language at the Institute of Philology of the National Taras Shevchenko University of Kyiv. The students of the 1st to 4th year of study at the bachelor level and the students of the 1st year of study at the master level accomplished the dialogs using the most suitable forms of the farewell speech act.

The results of the experiment have shown that the students are mostly using the expressions, which are recommended in the textbooks. The students in the early years of study sometimes use wrong grammatical forms or select an inappropriate form of farewell speech act, which is not suitable for the communicative situation. Most frequently the students used the expressions to take farewell "Hej då", "Vi ses" and "Tack". The students in the later years of study used the expressions that belong to the colloquial style of the Swedish language or to the slang used by young people. The students get acquainted with these expression while learning Swedish at B1, B2 and C1 levels as well as during living communication in Swedish. The combined types of the farewell speech act are frequently used by the students. These types include the combination of the farewell speech act with the speech act of thanking, wishing and stimulation to communication in future.

Key words: *speech act, farewell speech act, phatic communication, phatic speech act, Swedish as a foreign language.*

Постановка проблеми. Поглиблення дипломатичних, економічних, освітньо-наукових, культурних зв'язків України з іншими європейськими країнами зумовлює зростання потреби в підготовці фахівців не лише з найпоширеніших європейських мов, а й із мов інших держав-членів ЄС. Однією з таких мов є шведська. В Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2014 році вперше в Україні започатковано освітню програму зі шведської філології й розпочато підготовку фахівців зі шведської мови як першої іноземної. У кількох українських закладах вищої освіти шведська мова вивчається як окрема навчальна дисципліна (див. Universitet med svenskstudier). Водночас сьогодні майже відсутні дослідження, у яких би проводився аналіз процесу вивчення шведської мови як іноземної в Україні та труднощів, що виникають під час опанування нею. З огляду на це, в статті розглядається засвоєння студентами, які вивчають шведську мову як іноземну, засобів вираження мовленнєвого акту прощання як значущого елемента міжкультурної комунікації.

Аналіз досліджень. Мовленнєвий акт прощання належить до фатичних мовленнєвих актів і вживається з метою завершення комунікації. Фатичне мовлення найчастіше використовується у побутових ситуаціях, а також для підтримки мовленнєвого етикету. Використання стандартних формул увічливості допомагає співрозмовникам установити контакт, порозумітися одне з одним, створити приємний психологічний клімат та підтримати спілкування у тональності, що буде прийнятною для обох сторін комунікації. Однак фатичне мовлення не лише спрямоване на покращення відносин між учасниками комунікації, а й може бути використане для віддалення чи й відторгнення співрозмовника (Павлик, 2015: 81). Фатична комунікація також характеризується десемантизацією лексики, тривіальністю та біль-

шою кількістю мовленнєвих наповнювачів. Водночас вона послуговується низкою встановлених кліше, як-от способи привітання, подяки та прощання, що використовуються найчастіше.

Одним із найбільш поширених фатичних мовленнєвих актів є мовленнєвий акт прощання. Мовленнєві акти прощання використовуються тоді, коли співрозмовникам важливо встановити можливість майбутнього спілкування. Забезпечуючи комунікацію на завершальному етапі та розмикання вербального контакту, фатичні мовленнєві акти позитивно впливають на наступну зустріч учасників комунікації, а також дають змогу утвердити та закріпити стосунки на тому рівні, якого вимагає комунікація (Богданов, 1990: 7). Завершення розмови підбиває підсумок мовленнєвій взаємодії співрозмовників та вказує на можливість або неможливість продовження та підтримання стосунків у майбутньому (Богуш, 1997: 81).

Окрім мовленнєвого акту прощання, задля дотримання увічливості процес завершення контакту може супроводжуватися й іншими фатичними мовленнєвими актами: вдячністю, побажаннями, благословеннями, вибаченнями, вираженням задоволення від зустрічі, підбиттям підсумків інтеракції, запрошеннями, вираженням сподівань на подальші комунікативні контакти, повідомленнями про необхідність розлучитися, компліментами, пропозиціями, порадами, повчаннями, закличками, проханнями, наказами, застереженнями тощо (Вендлер, 1985: 27).

Крім того, існують випадки, коли деякі з перерахованих фатичних мовленнєвих актів повністю замінюють сам акт прощання. У такий спосіб формується змішаний тип фатичних мовленнєвих актів, а саме прощання-подяка, прощання-побажання. Мовець може сам створювати нові комбінації із видів прощань та інших типів фатичних мовленнєвих актів задля адаптації прощання до контексту.

У статті ми розглянемо процес опанування мовленнєвого акту прощання під час вивчення шведської мови як іноземної.

Мета статті – виявити засоби вираження мовленнєвого акту прощання, які використовують студенти, що вивчають шведську мову як іноземну; охарактеризувати виявлені мовні засоби, а також виявити можливі труднощі, які виникають під час опанування мовленнєвого акту прощання під час вивчення шведської мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі для з'ясування процесу опанування студентами мовленнєвого акту прощання проведено аналіз репрезентації мовленнєвого акту прощання в підручниках, які використовувалися для вивчення шведської мови студентами Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Це підручники “Svenska Utifrån” (Nyborg, 2001) та “Rivstart A1+A2” (Scherrer, 2014). Із діалогів, поданих у цих підручниках, були вилучені завершальні репліки.

Так, у підручнику “Svenska utifrån” вживаються такі форми прощання: *Tack (16')*, *Tack så mycket (11)*, *Hej då (8)*, *God natt (3)*, *Hälsa (3)*, *Adjö (2)*, *Tack ska du ha (2)*, *Lycka till (2)*, *Vi säger det (2)*, *Vi ses (2)*, *Vi hörs (2)*, *Vi träffas (2)*, *Varsågod (2)*, *Hej (1)*, *Tack-tack (1)*, *Hej hej (1)*, *Trevlig helg (1)*, *Du är välkommen (1)*, *Tack så hemskt mycket (1)*.

У підручнику “Rivstart A1+A2” наведені такі засоби вираження мовленнєвого акту прощання: *Tack (16)*, *Hej då (8)*, *Vi ses (3)*, *Tack så mycket (3)*, *Det var så lite (3)*, *Hej hej (3)*, *Javisst (3)*, *Detsamma (2)*, *Okej (2)*, *God natt (2)*, *Sov gott (2)*, *Hej (1)*, *Varsågod (1)*, *Ingen orsak (1)*, *Tusen tack (1)*, *Ha det så skoj (1)*, *Vi hörs (1)*, *Vi ses (1)*, *Jaha (1)*.

Як бачимо, подані в обох підручниках форми є подібними й охоплюють значну кількість формулювань змішаного мовленнєвого акту подяки-прощання.

На наступному етапі розроблено тестове завдання для проведення експерименту зі студентами, які вивчають шведську мову як іноземну. Студентам запропоновано завершити діалоги на повсякденні ситуації, наприклад:

Діалог 1. Перехожий запитує про дорогу до магазину:

- *Ursäkta – var ligger affären?*
- *Du går rakt fram och första till höger – då har du affären på vänster sida.*
- *Tack så hemskt mycket.*
- *Varsågod.*

Діалог 2. У супермаркеті покупець звертається по допомогу:

- *Ursäkta, kan du hjälpa mig?*
- *Javisst.*
- *Jag hittat inte mjöl.*
- *Ok, jag ska visa dig.*
- *Tack.*

Діалог 3. Учениця телефонує до школи й повідомляє про причину своєї відсутності:

- *Hej, jag heter Anna Ek. Jag kan inte komma till skolan idag. Jag är sjuk.*
- *Ok, vad heter din lärare?*
- *Anders. Det är kurs A på eftermiddagen.*
- *Ok, då skriver jag i datorn att du är sjuk. Tack för att du ringde.*

Усього студентам запропоновано завершити 17 різних діалогів. Спільним для всіх діалогів було те, що один із мовців використовував репліку, щоб закінчити розмову, а студенти мали дописати останню репліку другого співрозмовника, завершивши в такий спосіб діалог. Дозволялося також не завершувати діалог, якщо студент уважав, що у відповідній комунікативній ситуації діалог уже завершений і другий співрозмовник не повинен нічого додавати.

Усього в тестуванні взяли участь 29 студентів 1–4 курсів бакалаврату та 1-го року навчання магістратури. Всі вони вивчали шведську мову як першу іноземну в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Загалом, удалося отримати 774 приклади використання форм мовленнєвого акту прощання. Серед них 184 рази було вжито нульове прощання, коли студент не додавав жодної репліки для завершення діалогу.

Найчастотніші засоби вираження мовленнєвого акту прощання, вжиті студентами, подані на рис. 1.

Отримані результати свідчать про використання студентами різноманітних засобів вираження мовленнєвого акту прощання: нейтральних прощань, прощань-благословень (пожахань), прощань-подяк, прощань-стимуляцій до подальшої комунікації, прощань-відповідей на подяку та прощань-схвалень. Водночас уживання цих засобів характеризувалося деякими відмінностями залежно від досвіду вивчення студентами шведської мови. Так, студенти першого курсу найчастіше не додавали жодної репліки для завершення діалогу, а також припускалися помилок не лише у виборі форми прощання, яка б оптимально пасувала ситуації, а й у граматиці (вживання “*Har det så bra*” замість “*Ha det så bra*”).

Розгляньмо детальніше вживання кожного типу мовленнєвого акту прощання студентами, які вивчають шведську мову як іноземну.

¹ Тут і далі в дужках наведено частоту вживання засобу вираження мовленнєвого акту прощання.

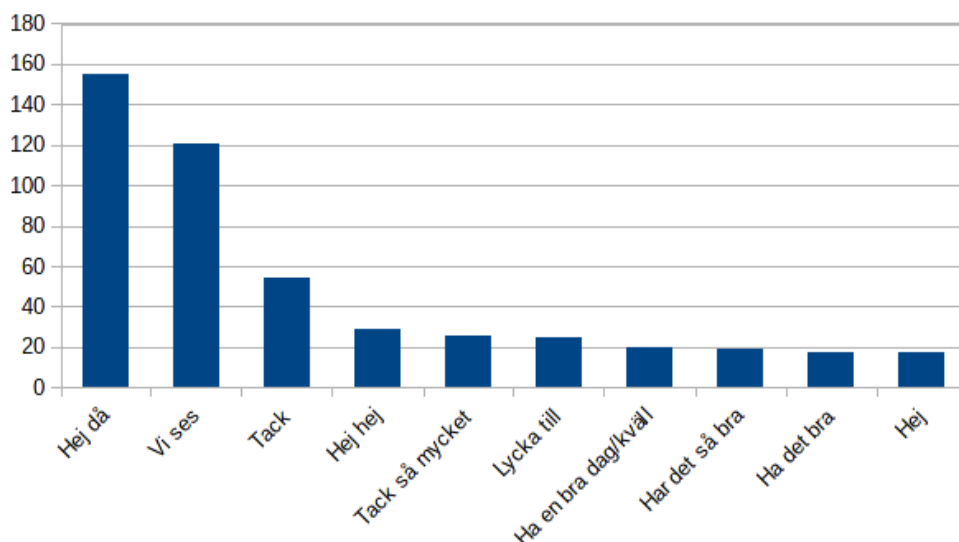


Рис. 1. Найчастотніші засоби вираження мовленнєвого акту прощання, отримані в результаті експерименту

Нейтральні прощання. Основною функцією нейтральних прощань є безпосереднє завершення контакту між співрозмовниками. Такі прощання належать до найчастотніших серед ужитих студентами. Це “Hej då” (155), “Hej hej” (29), “Hej” (17). Із цими засобами вираження мовленнєвого акту прощання студенти ознайомлюються ще на початку вивчення шведської мови, тому вони активно вживалися студентами всіх курсів.

Прощання-благословення (побажання). Групою з найбільшою варіативністю, що не належить до нейтральних прощань, стала група прощань-благословень, або ж побажань: “Ha det så bra” (27), “Lycka till” (25), “Ha en bra dag/kväll” (20), “Ha det bra” (17). Такі прощання найчастіше вживалися студентами молодших курсів.

Прощання-подяки. Окрім того, виявлено низку подяк, які використовувалися замість прощання. Зазвичай прощання-подяки вживалися в ситуаціях, коли люди зустрічалися випадково та не мали наміру продовжувати спілкування в майбутньому (касир та покупець, пасажери в автобусі тощо). Серед таких прощань були використані фрази “Tack” (54), “Tack så mycket” (26), “Tack för hjälp” (4) і “Tack själv” (3). Слід зазначити, що фраза “Tack själv” була використана лише студентами першого року навчання магістратури.

Прощання-стимуляції до подальшої комунікації. Поширеними у відповідях студентів є також прощання-стимуляції до подальшої комунікації. Найчастотнішим є “Vi ses” (121). Крім того, вживаються вирази “Vi ses då” (5) та “Vi hörs” (3).

Прощання-відповіді на подяку. Виявлено також уживання прощання-відповіді на подяку:

“Varsågod” (14), “Det var så lite” (10), “Ingen fara” (2) та “Ingen orsak” (2). Слід зазначити, що в окремих ситуаціях указані фрази можуть використовуватися як відповіді на вибачення, але це не позбавляє їх можливості відігравати роль прощання.

Прощання-схвалення. Прощання-схвалення представлені англіцизмом “OK” (10), а також словами “Bra” (7) та “Detsamma” (6).

Висновки. Таким чином, результати проведеного експерименту свідчать про те, що під час вивчення шведської мови як іноземної опанування мовленнєвого акту прощання відбувається ще на початковому етапі навчання. Підручники для рівня A1 та A2, за якими відбувається вивчення шведської мови на першому курсі, містять мовні засоби вираження мовленнєвого акту прощання всіх основних типів. Результати проведеного експерименту вказують на те, що студенти старших курсів, як і молодших, послуговуються тими засобами вираження мовленнєвого акту прощання, які подані в підручниках для початкового рівня вивчення шведської мови. Водночас відбувається більш точне вживання засобів вираження мовленнєвого акту прощання залежно від мовної ситуації. Розширення спектра вживання засобів вираження мовленнєвого акту прощання відбувається здебільшого за рахунок опанування мовних засобів, що належать до розмовного стилю шведської мови чи її молодіжної субмови.

Загалом, мовленнєвий акт прощання у шведській мові репрезентований значною кількістю мовних одиниць, зокрема таких, для яких вираження прощання є не єдиною функцією. Їх опанування й формування вміння використовувати

кожну з них залежно від комунікативної ситуації є аспектом, який потребує значної уваги під час викладання шведської мови як іноземної.

Отримані результати демонструють **перспективність** досліджень фатичних мовленнєвих актів із метою підвищення рівня мовленнєвої компетен-

ції серед студентів. Практичним результатом таких досліджень може стати розробка навчально-методичних матеріалів для викладання шведської мови як іноземної. Цікавими можуть бути також порівняльні дослідження вживання фатичних мовленнєвих актів у шведській та українській мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданов В. В. Речевое общение : прагматические и семантические аспекты : монография. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. 88 с.
2. Богущ А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : програма та методичні рекомендації. Київ : ІЗМН, 1997. 112 с.
3. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1985. Вып. 16. С. 238–250.
4. Павлик Н. В. Фатичні мовленнєві акти завершення контакту у зіставному аспекті. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2015. № 47. С. 80–83.
5. Nyborg R., Pettersson N-O., Holm B. Svenska utifrån. Lärobok i svenska. Stockholm : Svenska institutet, 2001. 214 s.
6. Scherrer L.P., Lindemalm K. Rivstart : svenska som främmande språk. A1 + A2, Textbok. Stockholm : Natur och Kultur, 2014. 240 s.
7. Universitet med svenskstudier. *Svenska språket – Svenska institutet* : веб-сайт. URL: <https://svenskaspraket.si.se/for-larare/universitet-med-svenskstudier/> (дата звернення: 15.03.2021).

REFERENCES

1. Bogdanov V. V. Rechevoye obshcheniye : pragmatischekiye i semanticheskiye aspekty : monografiya [Communication by language : pragmatic and semantic aspects]. L. : Leningrad University, 1990. 88 p. [in Russian].
2. Bohush A. M. Vytoky movlennievoho rozvytku ditei doshkilnoho viku : prohrama ta metodychni rekomendatsiyi [The origins of speech development of preschool children : program and methodic recommendations]. K. : IZMN, 1997. 112 p. [in Ukrainian].
3. Vendler Z. Illokutivnoye samoubiistvo [Illocutive suicide]. *Novoye v zarubezhnoi lingvistike*. 1985. Vyp. 16. Pp. 238–250. [in Russian].
4. Pavlyk N. V. Fatychni movlennievi akty zavershennia kontaktu u zistavnomu aspekti [Phatic speech acts of farewell in comparative aspect]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2015. No. 47. Pp. 80–83. [in Ukrainian].
5. Nyborg R., Pettersson N-O., Holm B. Svenska utifrån. Lärobok i svenska. Stockholm : Svenska institutet, 2001. 214 s.
6. Scherrer L.P., Lindemalm K. Rivstart: svenska som främmande språk. A1 + A2, Textbok. Stockholm : Natur och Kultur, 2014. 240 s.
7. Universitet med svenskstudier. *Svenska språket – Svenska institutet* : website URL : <https://svenskaspraket.si.se/for-larare/universitet-med-svenskstudier/> (Last accessed: 15.03.2021).